

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
VÉDELMI-BIZTONSÁGI SZABÁLYOZÁSI ÉS KORMÁNYZÁSTANI
KUTATÓMŰHELY

VÉDELMI-BIZTONSÁGI SZABÁLYOZÁSI ÉS
KORMÁNYZÁSTANI MŰHELYTANULMÁNYOK
2022/2.

FARKAS ÁDÁM

*A védelmi-biztonsági gondolkodás és képzés megújításának
elméleti és kulturális alapjai*

Rólunk

A műhelytanulmány (working paper) műfaja lehetőséget biztosít arra, hogy a még vállaltan nem teljesen kész munkák szélesebb körben elérhetővé váljanak. Ezzel egyrészt gyorsabban juthatnak el a kutatási részeredmények a szakértői közönséghez, másrészt a közzététel a végleges tanulmány ismertségét is növelheti, végül a megjelenés egyfajta védettséget is jelent, és bizonyítékot, hogy a később publikálandó szövegben szereplő gondolatokat a working paper közzétételekor a szerző már megfogalmazta.

A Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok célja, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely küldetéséhez kapcsolódó területek kutatási eredményeit a formális publikációt megelőzően biztosítsa, segítve a láthatóságot, a friss kutatási eredmények gyors közzétételét, megosztását és a tudományos vitát.

A beküldéssel a szerzők vállalják, hogy a mű megírásakor az akadémiai őszinteség szabályai és a tudományosság általánosan elfogadott mércéje szerint jártak el. A sorozatban való megjelenésnek nem feltétele a szakmai lektorálás.

A műfaji jellegből adódóan a leadott szövegekre vonatkozó terjedelmi korlát és egységes megjelenési forma nincs, a szerzőtől várjuk az absztraktot és a megjelentetni kívánt művet oldalszámozással, egységes hivatkozásokkal.

A szerző a beküldéssel hozzájárul, hogy a művét korlátlan ideig a sorozatban elérhetővé tegyünk, továbbá vállalja, hogy a working paper alapján megírt végleges szöveg megjelenési helyéről a szerkesztőséget legkésőbb a megjelenéssel egy időben értesíti.

A kiadvány ötletét az MTA Jogtudományi Intézet Law Working Papers sorozatának sikeréből merítettük.

Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/2.

Szerző(k):

Dr. Farkas Ádám PhD százados, tudományos munkatárs

Szerkesztő:

Dr. Kádár Pál PhD dandártábornok

Kiadja

Nemzeti Közszerológati Egyetem

Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely

Kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál PhD dandártábornok

A kézirat lezárva: 2022. január 29.

ISSN 2786-2283

Elérhetőség:

Nemzeti Közszerológati Egyetem

Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely

1441 Budapest, Pf.: 60

Cím: 1083 Bp., Ludovika tér 2.

Központi szám: 36 (1) 432-9000

A VÉDELMI-BIZTONSÁGI GONDOLKODÁS ÉS KÉPZÉS MEGÚJÍTÁSÁNAK ELMÉLETI ÉS KULTURÁLIS ALAPJAI

A huszadik század végén és a 21. század elején az info-kommunikáció robbanásszerű fejlődésével fémjelzett, de azon túlmutató társadalmi-termelési-hatalmi változások¹ a jelenben is zajló folyamatként alakítják át az egyéni és társadalmi létezés kereteit, a gazdasági folyamatokat és ezek révén az állami működést, a nemzetközi hatalmi viszonyok alakulását és a biztonsági környezetet. Egyes elemzők szerint ezek a változások történelmi jelentőségűek, de – tanulva a bipoláris világrend végét követő hurráoptimizmus kudarcából már – nem igazán pozitív előjelűek, hanem inkább bizonytalansági faktorok sokaságát magukban hordó, előjel nélküli változások.²

Ennek a változási folyamatnak az elmúlt bő évtizedében a biztonsági környezet a korábban remélt békés fordulat helyett egy olyan negatív irányt vett, amelyben egyszerre vannak jelen a hagyományosnak mondható hatalmi versengések, törekvések és szembenállások, illetve a technológiai-társadalmi változásokra nagyban építő, sok esetben a nem állami szereplők és/vagy a nem konvencionális megoldások szerepét erősítő, új típusú biztonsági kihívások. A negatív trend jelen sorok megírásakor a látóhatár elől rejtett kihívások és fenyegetések sokasága mellett egy nyílt orosz-ukrán fegyveres konfliktus lehetősége, illetve a NATO-Oroszország relációban zajló, újrendezést célzó hatalmi tárgyalások bizonytalan kimenetele által determinált. Ez a látkép, és ezt megelőzően az Európát érő nemzetközi terrortámadásokkal, a most is zajló COVID-19 világjárvánnyal, a különféle bűnözői és stratégiai-befolyásolási jellegű kiber cselekményekkel vagy épp a tömeges illegális migráció kérdésével együtt újra kiemelt kérdéssé tette Európában a védelmi és biztonsági funkciók ellátását, valamint az erre való állami és társadalmi felkészülést.

A védelem és biztonságsvavatolás felértékelődését az egyes államok képességfejlesztései épp úgy tükrözik, mint a NATO újbóli felértékelődése és jelenlétfokozó magatartása, az állami- és társadalmi szintű ellenállóképesség NATO és tagállami szintű fejlesztése a skandináv térség totális védelmi koncepcióinak megújítása mellett, valamint hazánk esetében a rendészeti, nemzetbiztonsági és honvédelmi képességek fejlesztése, illetve a védelmi és biztonsági szabályozás 2023-ig tartó reformja.³

¹ Ennek komplex elemzéséről lásd: Manuel Castells: A tudás világa. Budapest, Napvilág Kiadó, 2006.; Manuel Castells: A hálózati társadalom kialakulása. Az Információ kora I. Budapest, Gondolat-Infonia, 2005.; Manuel Castells: Az identitás hatalma. Az információ kora II. Budapest, Gondolat-Infonia, 2006.; Manuel Castells: Az évezred vége. Az információ kora III. Budapest, Gondolat-Infonia, 2006.

² A téma kapcsán lásd: Yuval Noah Harari: Sapiens. Az emberiség rövid története. Budapest, Animus Kiadó, 2017.; Yuval Noah Harari: Homo Deus. A holnap rövid története. Budapest, Animus Kiadó, 2017.

³ Az Országgyűlés 2020 végén fogadta el az Alaptörvény kilencedik módosítását, amely a közpolitikai jellegű vitás kérdésekkel került a figyelem középpontjába, miközben 2023. július 1-jei hatálybalépéssel az 1989-es rendszerváltozás óta először alakítja át szisztematikusan a különleges jogrendi szabályozás rendszerét, valamint ezzel – illetve további módosító rendelkezésekkel – a normál jogrendi védelmi és biztonsági keretrendszert is. Ezt követően megalkotásra került szintén 2023. július 1-jei hatálybalépéssel a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény, amely egy ágazatokon átívelő, összkormányzati szabályozási és koordinációs keretrendszert hivatott biztosítani az állam védelmi és biztonsági funkcióinak hatékonyabb ellátásához, illetve ebbe a társadalmi tényező hatékonyabb bevonásához. Ez a folyamat – az

Hajlamosak vagyunk azonban az ilyen változások kapcsán figyelmünket kizárólag a konkrét védelmi képességek fejlesztésére és ezen belül a beszerzett eszközökre, a politikai deklarációkra és azok változásaira, az elfogadott szabályozókra és stratégiai dokumentumokra fókuszálni. Ez a hajlam kevés figyelmet szentel annak a ténynek, hogy szükségképpen minden reform egy valamiképp működő rendszer jelentős átalakításával valósul meg, vagyis ahhoz, hogy az sikeres legyen, a tárgyi feltételek és a működés felső – döntéshozói – szegmensében történt változások mellett nélkülözhetetlen hozzá a működést meghatározó szemléletmód, illetve a működtető személyi állomány felkészültségének, irányultságának, szemléletmódjának az átalakítása is. Ez pedig elsősorban a gondolkodásmód, divatos szóval élve: a mindset vagy szoftver frissítését teszi szükségessé, ami egyik oldalról oktatási és képzési kérdés, másik oldalról azonban legalább ennyire tudományos és kutatási kihívás is.

Annak érdekében, hogy a reform ezen – megítélésem szerint megkerülhetetlen – sikerfeltétele is a téma kapcsán kibontakozó szakmai diskurzus szerves részévé váljon, jelen tanulmány célja néhány a képzési és kutatási dimenzióhoz kapcsolódó gondolat megosztása és egy lehetséges fejlesztési narratíva sarokpontjainak felvázolása.

A kiinduló helyzet: a társadalmi és szakmai kultúra sajátosságaitól az elmélet és gyakorlat egymást erősítő szerepének kérdéseiig

Úgy vélem nem áll távol a valóságtól az a kijelentés, hogy a hidegháború lezárását követően a komplex – tehát a hétköznapi dimenziókon túl a rendészeti, katonai, nemzetbiztonsági, ellátásbiztonsági, stb. – értelemben vett biztonság és annak prioritásként kezelése nem volt a társadalmi kultúra alakulásának meghatározó, jelentős kérdése. Úgy is mondhatjuk, hogy különösen Európában – nem utolsó sorban a védelmi és biztonsági szféra költségigényeinek más célra való felhasználása miatt – a védelem és biztonság témaköre inkább volt periférikus, „szükséges rossz” kérdéskör, mintsem központi kérdés.

Ez a helyzetkép bizonyára sok egymással részben összefüggő, részben elkülönülést mutató tényező összehatásaként alakult ki, amit érdemes lenne külön kutatások tárgyává tenni. Az azonban biztosra vehető, hogy egy ilyen biztonságfelfogás, vagy szemlélet kialakulásában épp úgy fajsúllyal bír a történelmi helyzet és ehhez kapcsolva az érintett társadalmi, szakmai, politikai szférák történelemfelfogása, mint a védelmi és biztonsági szektor szerepfelfogása és társadalomhoz való viszonyulása, illetőleg a társadalmi tudás és világlátás – oktatás és kutatás útján történő – intézményesült újratermelésének működése.

országgyűlési indoklások szintjén deklaráltan is megjelenítve – egy védelmi és biztonsági reform kezdete, amelyet további jelentős szabályozási feladatok mellett szervezési, működési és nem utolsó sorban társadalmi együttműködési, kutatási és képzési változásoknak is következnie kell ahhoz, hogy az valóban reformként tudjon kiteljesedni. A téma kapcsán lásd: Kádár Pál: A védelmi-biztonsági szabályozás reformjának egyes kérdései az Alaptörvényen túl. In: Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021/11. szám.; Kádár Pál: A nemzeti ellenállóképesség és a kormányzás folytonossága – rendvédelmi összefüggések. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Rendészet a rendkívüli helyzetekben – Húsz éves a Szent László napi konferencia. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 2021, 19-28. o.; Till Szabolcs Péter: Az Alaptörvény kilencedik módosítása szerinti intézményrendszer előzetes értékelése a megvalósítási átmeneti idő első évi fejleményei alapján. In: Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021/1. szám.; Farkas Ádám: Kérdések és lehetőségek a védelmi és biztonsági szabályozás kibontakozó reformjának margójára. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.) i.m. (2021) 29-37. o.

Ha ezeket a tényezőket együtt nézzük, akkor – nem mentségként, de – ki lehet mondani, hogy a hidegháború végének időszaka egy olyan együttállást eredményezett, amiből jaltai világrend sajátosságai miatt szükségképpen a védelmi és biztonsági tudatosság hanyatlása következett. A történelmi szituáció sajátossága volt, hogy a második világháború borzalmai miatt a harmadik világháború rémképe a Kelet-Nyugat katonai, hírszerzési, fegyverkezési, tudományos, gazdasági, társadalmi, ideológiai versengését egy olyan nulla összegű játszává alakította tudatilag, amelyben a győzelem totális és globális, történelmi léptékű diadallá nemesedett. Ennek a történelmi egyediségében és modell-versengést lezáró jellegében utóbb megkérdőjeleződött sikernek azonban egyértelmű hozadéka volt, hogy a 20. század utolsó évtizede egy rendkívül erős békevízióval és eufóriával vértéződött fel, amelynek talaján a gazdasági növekedés és a kapitalista gazdasági rendszer tényleges globalizálása vált a kulcstényezővé, háttérbe szorítva ezzel az állam hagyományos hatalmi karakterét a nagyhatalmak körén kívül. A történelmi szituáció tehát egy olyan tudati állapotot alapozott meg, amelyben a békés együttélés kora következik mérséklődő konfliktusokkal és a kemény hatalmi eszközökre kevésbé építő nemzetközi kapcsolatokkal, de sokkal inkább gazdasági törekvésekkel. Ebben a képben pedig a védelmi és biztonsági szektor szerepe alapvetően mérséklődésre ítéltetett. Másik oldalról a bipoláris világrendben a Kelet-Nyugat harmadik világháborúra való készülése során a védelmi és biztonsági funkciók politikai és társadalmi dominanciát élveztek, ez pedig sok tekintetben a jelentős forrásfelhasználáson túl önállóságot, elkülönülést, bizonyos értelemben kiváltságos helyzetet hozott számukra, szakmai szemléletmódjuk elsődlegességének tudatát építve, ami szükségképpen – az adott állam és társadalom intellektusa függvényében – vagy mérsékelte, vagy erodálta a „civil” szemléletmóddal, illetve a társadalommal való együttműködést. A követelménytámasztás és az irányítás ugyanis nem szinergia és nem kooperáció, hanem egyfajta kényszer, ami egyrészt saját álláspontjának prioritizálása miatt háttérbe szorít(hat) más, „civil” javaslatokat és fejlesztési irányokat, másrészt pedig jellegéből adódóan addig szokott fennmaradni, amíg az alapját adó – legitimáló – körülmények fennmaradnak. A hidegháború végével ezek a körülmények azonban – pillanatnyilag – ellillantak és ahol a nemzeti hagyomány-rendszer, a társadalmi intellektusból fakadó belátóképesség vagy épp a nagyhatalmi helyzet ezt nem ellensúlyozta, ott ez a változás lényegében a védelmi és biztonsági szektor szemléletének és szerepének háttérbe szorításával, bizonyos esetekben a korábbi domináns jelleg miatt a „civil” szemlélet periférikussá tételének „visszaadásával” járt együtt. Teátrálisan fogalmazva azonban, a védelmi és biztonsági funkciók szerepének és szemléletének ilyen történelmi-társadalmi-politikai arconcsapása a védelmi szférában sok tekintetben egy befelé fordulást, meg nem értettséget hozott magával, ami furcsa módon a korábbi dominanciából adódó szakmai szemléletmód egyediség-tudatának felerősödésével járt, de immár egy negatív társadalmi-politikai környezet képébe ágyazódva, vagyis tovább rontotta a „civil” szemlélettel való szinergia későbbi kialakításának lehetőségét. Ami azonban mindezeket a változásokat még súlyosabbá tette, az az, hogy míg a történelmi szituáció adta reakciók, illetve a védelmi és biztonsági szféra szerepváltozásának alakítása és megélése adott, az állami működést meghatározó generációk látásmódjához kötődött, ezek hatásainak az oktatásba és a tudományos világba történő transzformálása, jelesül a védelmi és biztonsági kapcsolódású általános és szakirányú ismeretek megjelenítésének mérséklése már generációkon átívelő hiányossággá, szemléleti torzulássá alakította a hidegháború végével azonosítható történelmi pillanat védelmi és biztonsági szférára vonatkozó megítélését.

Ez persze nem jelent totális különválást és elhatárolódást sem a „civil” szemlélet védelmi-biztonsági tematikák iránti nyitottságában, sem pedig a védelmi és biztonsági szektor „civil”

diszciplínák iránti igényében, de egyértelműen a szükséges és elégséges szintre szorította a kölcsönhatást. Ez pedig a Szovjetunió összeomlásával járó történelmi víziók után alig fél évtizeddel már negatív irányba forduló, az új évezred első évtizedének végétől pedig egyértelműen dinamikus romlást – pontosabban más komponensekkel, de a történelmi tendenciákhoz való visszarendeződést – mutató biztonsági környezetben egyértelműen hanyatlásként, képességvesztésként értelmezendő, mind a „civil” gondolkodás, mind pedig a védelmi-biztonsági szemléletmód számára. Fontos azonban kiemelni, hogy ez nem csak a rendszerváltó történelmi pillanat eredménye, hanem azon túl oly szemléleti sajátosságoké is, amelyek megváltoztatása nélkül a valódi állami-társadalmi reziliencia előmozdítása és a 21. század komplexitásához igazodó biztonsági környezethez való felzárkózás nem vagy csak nagyon nehezen képzelhető el.

Az előzőekben áttekintett körülmények ellensúlyozásához magától értetődő, hogy a védelmi és biztonsági szektor szerepének képességfejlesztések útján történő rehabilitálása mellett az arra vonatkozó társadalmi képet is új alapokra kell helyezni. Ehhez épp úgy szükséges a „civil” szemléletmód – és ebben a tudományos, politikai és közéleti gondolkodás – nyitottsága a védelmi-biztonsági dimenzióra, mint a védelmi és biztonsági szférák dominancia helyett kooperációra való törekvése és szemléleti megújulásra való nyitottsága a „civil” tudással való szinergia elérése miatt. Ezt a biztonsági környezet technikai és társadalmi sajátosságai megkövetelik, akárcsak az a felismerés, hogy a komplexitásban a részek ismerete fontos tudásanyag, de önmagában nem segít az egész megértésében, főleg ha a részekre vonatkozó tudások, látásmódok, módszerek egymástól elválasztva, esetenként versengő szerepben jelennek meg.

Ahhoz azonban, hogy a jelen történelmi pillanat hatására megindult rehabilitáció a védelmi-biztonsági szektor és a „civil” szféra viszonyában hosszú távon is optimális eredményekre vezessen, kulcsfontosságú a társadalmi tudás és intellektus újratermelését szolgáló rendszerekbe is becsatornázni azt. Ez pedig előtérbe hozza az oktatás, képzés, kutatás területét és azon belül a védelmi és biztonsági tudatosság, illetve az ehhez kapcsolódó szakmai-„civil”/állami-társadalmi kooperáció megerősítését. Ennek egyik előfeltétele az érintett szférák, szak- és tudományterületek képviselőinek kölcsönös nyitottsága és együttműködési hajlandósága, másik feltétele pedig biztosan annak a felismerése, hogy a védelmi és biztonsági szakterületeken belül először az elmélet-gyakorlat vagy másként: a praxis-tudomány egyensúlyt kell rendbehozni ahhoz, hogy egyáltalán legyen képesség ennek a kooperációnak a tartós megalapozására. Ideális közegben ugyanis a gyakorlati ismeretek nagyban építenek a tudományos háttérre, míg az oktatás fejlődésének, korszerűségének megkerülhetetlen alapja az újabb és újabb tudományos eredmények általánosított, redukált tartalmú becsatornázása és jól befogadható átadása.

Jelenleg még ott tartunk e tekintetben, hogy a praxis-tudomány konstruktív egyensúlyának kérdése inkább elérendő cél, mint elért állapot a védelmi-biztonsági szférában, különösen akkor, ha a szaktudományos kérdéseken túl e körbe a multidiszciplinaritás követelményét is beleértjük, amely nélkül nehéz lenne dekódolni a „civil” tudományos ismereteket, illetve szintetizálni azokat a védelmi-biztonsági szemlélet sajátosságaival.⁴ A tág értelemben vett „civil” tudományok adaptációjának fontossága terén is még a fejlesztések előtt állunk, mintsem a működő adaptációs megoldások, kutatási kapacitások és intézményi keretek

⁴ Bővebben lásd: Farkas Ádám: A multidiszciplinaritás helye, szerepe a védelem és biztonság szabályozásának és szervezésének komplex kutatásaiban. In: *Közjogi Szemle* 2021/4. szám, 22-28. o.

meglétének szintjén.⁵ Ez persze az előzőleg kiemelt poszt-jaltai történelmi pillanat hatásai miatt nem meglepő és nem behozhatatlan lemaradás, a jelenleg zajló védelmi-biztonsági reform tekintetében szükségessé teszi, hogy ne „csak” – az egyébként is komoly átgondolást és jól strukturált változtatásokat igénylő – képzés dimenziójában gondolkodjunk, hanem ahhoz hozzákapcsoljuk a szakterületi, a multidiszciplináris és a komplexitásra – hálózatosságra – irányuló újszerű kutatási területek intézményi és kapacitásbeli kérdéseinek előmozdítását is épp úgy, ahogy egyébként teszi ezt a NATO a kiválósági központok rendszerével, vagy az Európai Unió és a különféle nemzetek az egyes tematikus kutató és elemző központok támogatásával, illetve célfeladatokkal történő megbízásával.

A képzési-kutatási-tudatosítási szisztéma egy lehetséges keretrendszere

A szabályozás főbb kereteinek 2023. július 1-jei hatálybalépéssel történő megváltoztatásával megnyílt reform által elérni kívánt korszerűsítéshez jogforrási szintek tartalmi megújításán túl várhatóan szervezési és szervezetalakítási lépések is következnek, illetve az új szabályanyag alkalmazására a már meglévő intézményrendszernek is fel kell készülnie. Ehhez már önmagában is szükséges egy a felkészülési időszakban induló és azt követően folyamatosan működő képzési rendszer kialakítása az új védelmi-biztonsági szisztéma személyi állománnyal való megismertetése, illetve a reformot indukáló körülményekkel összefüggő ismeretek átadása és időszakonként ismétlődő frissítése érdekében.

Figyelemmel azonban arra, hogy az AT9M és a Vb. megalkotásával elkezdett reform szemléletében is új megközelítést hozott a magyar állam védelmi és biztonsági funkcióinak szabályozásába és ez által irányításába és működtetésébe is, a meglévő személyi állomány felkészítésénél szélesebb körű kapcsolódásokkal kell számolni, különös tekintettel az előző címben tárgyalt körülményekre. Ebből adódóan a folyamatban lévő védelmi és biztonsági reform kapcsán egy képzési-kutatási-tudatosítási területekre kiterjedő fejlesztési irány mérlegelése is szükségszerűnek mutatkozik, amely a következőkre terjed ki:

- A) Kialakítja a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásából fakadó újszerű szemlélethez igazodó szakosított, illetve szakterületek összekapcsolására fókuszáló kutatói erőforrás kialakítását, kinevelését és hosszú távú utánpótlását, illetve mindezek támogatását állami és nem állami kutatói keretrendszerben egyaránt.
- B) Biztosítja a meglévő és a jövőben az érintett állami szervekhez felvételre kerülő személyi állomány szakszerű, felelősségi szintekhez lépcsőzött felkészítését és ismereteik folyamatos frissítését, továbbá a reform révén létrejövő új típusú – védelmi és biztonsági igazgatási – feladatkörök ellátásához szükséges szakképesítés megszerzésének lehetőségét.
- C) A szaktevékenységet végző állami szervekkel együttműködésben, a stratégiai kommunikáció követelményeit figyelembe véve, de az a)-b) pontok szerinti ismeretanyag megfelelő mértékű becsatornázása mellett hiteles és kiegyensúlyozott ismeretbővítési lehetőségeket biztosít a társadalmi szereplők és szervezetek biztonságstudatosságának és együttműködési hajlandóságának fejlesztéséhez.

⁵ Erről bővebben lásd: Farkas Ádám: A történelmi tapasztalat és a tudomány helye, szerepe a 21. századi védelmi és biztonsági gondolkodásban. In: Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/1. szám.

A) *Kutatás:* Egyértelműen, viszolygás nélkül kell kimondani, hogy kifejezetten védelmi-biztonsági fókuszú, illetve a Vbö. által képviselt szemléletre fókuszáló, alapvetően multidiszciplináris jellegű és interfész szerepet betöltő kutatói képesség és intézményi háttér ma Magyarországon nem biztosított néhány egyéni törekvéstől eltekintve. Erre figyelemmel megfontolandó, hogy – amiképp a Vbö. is különválnak a „civil” közigazgatás szabályanyagától és a védelmi és biztonsági szektor ágazatainak joganyagától is, úgy – a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolása kapcsán önálló, a hagyományosan honvédelmi, rendészeti, nemzetbiztonsági vagy épp „civil” igazgatási és szabályozási kutatókapacitásoktól elkülönülő kutatási képesség kerüljön kialakításra, illetve állami oldalról ösztönzésre. Ehhez a jelenlegi kutatói körök multidiszciplináris együttműködései már kiváló alapot adhatnak, azonban itt új kutatási programok, új szemléletmód és idővel új kutatói generációk kinevelése szükséges ahhoz, hogy a tudományos tevékenység a védelmi-biztonsági funkcióösszességre és ne az egyes funkciók vizsgálatának összegzésére, egymás mellé tételére irányuljon a korábbi nézőpontok új jelzőkkel történő felvértezése mellett.

Ennek az önállósításnak az egyik pillére szükségképpen egyetemi intézményi kereteket feltételez, ami a később kifejtésre kerülő képzési vonatkozások miatt is szükségszerű. E tekintetben képesség-kezdeményként fogható fel – igaz, szervezetileg a honvédelmi képzéshez kapcsolva – a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán 2021 óta működő Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely.⁶ Megfontolandó azonban ennek további fejlesztése és a Vbö. szellemiségéhez igazodó szervezeti keretekbe rendezése, különösen akkor, ha ehhez idővel képzési feladatrendszer is kapcsolódik a kutatóin felül.

Az egyetemi keretekbe ágyazott és ilyen módon költségvetési forrásokkal támogatott kutatási tevékenység intézményi kereteinek megerősítése az önálló kutatási kapacitások fokozása terén azért fontos, mert ezek mind a kialakuló működés és gyakorlat elemzése, mind összehasonlító elemzések, mind pedig prognosztikus analízisek révén segíteni tudják a védelmi és biztonsági tevékenységek hatékonyabb állami ellátását. Az így megjeleníthető tudásanyag, illetve a napi igazgatási – ez által pedig szükségképpen kormányzati – gyakorlattól távolabb eső szakmai tevékenység azonban fontos szereppel bírhat a társadalmi együttműködés erősítésében, illetve a biztonsgátudatosság erősítését szolgáló hiteles ismeretek közvetítésében is. Ez utóbbi kapcsán a tudományos ismeretterjesztő közlemények és rendezvények, a közösségi média sajátosságaihoz igazodó mélységű és formájú ismeretátadás, illetve a „civil” képzőhelyekkel és kutatószervezetekkel való együttműködés épp úgy szükséges lehet, mint különféle célképzések, tanfolyamok, vagy akár szakkollégiumi/nyáriegyetemi célképzések feltételeinek a kialakítása.

A kutatás viszonylatában azonban egyik oldalról kucsfontosságú, hogy ne csak egy intézmény támogatásával kerüljön ösztönzésre ezen keretek megerősítése, hanem valamely módon biztosított legyen, hogy a fő profiljuk szerint nem erre a képzési-kutatási irányra fókuszáló intézményekben is hatékonyan lehessen a saját kutatási és oktatási portfólióhoz illeszkedő, de jelentős védelmi-biztonsági kötődésekkel bíró kutatásokat és képzéseket folytatni. Ezek kialakításának ösztönzéséhez a kialakuló kutatói körök és intézményi keretek közötti együttműködések kialakításán túl célszerű lehet költségvetési források pályázati úton való elérését is lehetővé tenni. Másik oldalról azt is látni kell, hogy megfelelő ösztönzés és

⁶ <https://hkk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/kutatomuhelyek/vedelmi-biztonsagi-szabalyozasi-es-kormanyzastani-kutatomuhely/bemutakozas>

támogatás mellett – ideértve a részt vevő kutatók egyéni elismerését és a szervezeti szintű, forrásokkal való támogatást is – a civil szervezetek, a kutatói törekvésekkel bíró egyesületek és alapítványok is fontos szereplői lehetnek egy ilyen szemléletváltásnak,⁷ még akkor is, ha az első időkben ezek tagjai nagyobb részt a területhez kötődő szakemberekből verbuválódnak, illetve személyi átfedéseket mutatnak. Fontos ugyanis látni, hogy adott kutató tudományos munkásságában hozzáadott érték lehet a gyakorlati tapasztalat, azonban teljesen más feladatok jelennek meg egy szakfeladati munkakörben, mint amilyen gondolatiság és irányultság a tudományos kutatást jellemzi. Nem véletlen, hogy a legtöbb kutató, illetve szervezet rögzíti, hogy a tudományos munkában megjelenő álláspontok nem tekinthetők az esetleges foglalkoztató szervezetek álláspontjaként. Másik oldalról azt is látni kell, hogy ilyen „civil” keretben történő kutatások, illetve ezek támogatása nélkül nehezen képzelhető el egy valóban diszkurzív szakmai-tudományos közeg kialakítása, hiszen az egyetemi szféra kutatói helyei korlátozottak, az állami szerveknél pedig funkcionális feladatkörök jelennek meg és nem kutatóiak. A civil kutatói formációk támogatása és számuk gyarapítása tehát a sokszínűség és szélesebb körű kutatói bázisképesség, illetve a konstruktív tudományos vita kialakítása szempontjából is fontos, emellett pedig segítheti hosszabb távú – a kormányzati ciklusokon átívelő – kutatások meghonosodását, illetve a kapcsolódó társadalmi diskurzus élénkülését is.

B) Képzés: A képzés tekintetében a hangsúlyt első sorban az állami szervek személyi állományának felkészítésére, illetve a reform révén létrejövő új – védelmi és biztonsági igazgatási – feladatkörök ellátásához szükséges szakképesítések megszerzésére javasolt fókuszálni. E körben egy többrétű képzési rendszerben kell gondolkodni, hiszen mind az átadott információk és tudásanyag, mind pedig – ezzel összefüggésben – a képzések mélysége tekintetében igazodni kell a képzésben részt vevők szervezetének szerepköréhez és az adott személyek feladatköréhez. Ehhez

- egy modulárisan felépített;
- a szükséges ismereteket szintenként/munkakörspecifikusan biztosító;
- felmenő rendszerben bevezetésre kerülő;
- részben nyíltan, részben pedig kiválasztás alapján, minősített keretek között elérhető képzési elemek kombinációjára épülő; valamint
- a stratégiai/szakértői utánpótlást is biztosító

képzési rendszer kialakítása mérlegelendő.

Fontos kiemelni, hogy egy ilyen képzési szisztéma csak részben jelentene önálló rendszert, hiszen vannak olyan elemek és szintek, ahol a szükséges információk átadása már meglévő ágazati, vagy hivatásrendi képzésekbe kapcsolva elérhető a különféle rendészeti, honvédelmi igazgatási képzésektől a közigazgatási alap- és szakvizsga rendszerén át a közszolgálati képzési rendszer más elemeiig. Más részek azonban leválasztandók a meglévő ágazati képzési keret- és intézményrendszerrel, mivel a Vbő.-ben megjelenő ágazatfüggetlen összehangoló szerephez illeszkedő módon elkerülendő valamely ágazat túlsúlyának a kialakítása. E körben kiemelendő, hogy a cél egy a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásával összefüggő feladatrendszerhez illeszkedő, ágazati tevékenységeken átívelő és azokon túlmutató, összkormányzati szemléletű tudásanyag átadását, majd ciklikusan ismétlődő frissítését szolgáló rendszer kialakítása. Ehhez egyik oldalról szükséges az érintett védelmi és biztonsági ágazatok ismeretanyagának és áttekintésének egy része, másik oldalról azonban

⁷ Példaként lásd: Kádár Pál: A különleges jogrendi szabályozás megújítása és a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság. In Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2020/4. szám, 7-33.o.

sokrétű államtudományi, közjogi, kormányzástani, társadalomtudományi, gazdaságtudományi és biztonságpolitikai ismeretek beemelése és mindezek szintetizálása mellett a védelmi és biztonsági igazgatás összkormányzati minőségének megjelenítése és megértetése.

Ebben a rendszerben mérlegelendő az alábbi képzési irányok megjelenítése:

- az általános szakmai/ügyintézői alap- és továbbképzés új keretei, részint a meglévő ágazati és hivatásrendi továbbképzési megoldásokra támaszkodva;
- a szakmai, illetve a politikai felsővezetői felkészítés rendszere;
- a védelmi és biztonsági igazgatási feladatkör ellátásához szükséges szakirányú továbbképzési szak; valamint
- a szakértői, kutatói és stratégiai szintű utánpótlás – elsősorban doktori képzés keretében megjelenő – biztosítása.

Egy ilyen képzési rendszer három – belül modulárisan tagolt – pillérré épülhetne fel, melyek

1. pillér: az ügyintézői és középvezetői kötelező képzések rendszerét;
2. pillér: a felsővezető képzést;
3. pillér: a szakértői utánpótlás képzést

ölelné fel.

A képzési rendszer kialakítása és belső tagoltsága tekintetében kiemelkedő fontosságú, hogy az csak a szükséges mértékben jelentsen többlet terhelést, többlet információs gyarapodást a közigazgatásban dolgozók különféle csoportjai számára. Ennek megfelelően eltérő követelményrendszer és tudásanyag jelenne meg a rendszerben azok számára, akik

- a közigazgatás különböző szinterein a védelmi és biztonsági funkciók ellátásával közvetlenül nem állnak kapcsolatban;
- kifejezetten védelmi és biztonsági hivatásrendekhez tartoznak;
- védelmi és biztonsági igazgatási feladatok ellátásával foglalkoznak;
- szakmai felsővezetői, politikai felsővezetői feladatkört látnak el.

A szükségességre, cizelláltságra, fokozatosságra épülő képzési struktúra mellett fontos az is, hogy egyes képzési modulok csak külön döntés mellett válhassanak elérhetővé, különösen azon vezetői- és célképzések tekintetében, ahol a tudásanyag rendszerezésén túl szenzitív szakmai információk is megjelenhetnek. E körben a „need to know” elv érvényesítése mind a képző, mind pedig a képzett állomány tekintetében inokolt, egyben újabb érvet képezve a szervezeti elkülönítés mellett.

A képzés előzőekben javasolt pillér-rendszerében az előbbi kettő fókuszában a rendszerszerű ismeretek – eltérő mélységben – és az aktuális működési kérdések állhatnának, az utóbbiában ezeken felül az elméleti, tudományos mélységű ismeretek, illetve a proaktív problémafelvetés, elemzés, prognózis és javaslatkészítés megalapozása.

A rendszer magját első pilléreként a kötelező képzési elemek adnák, amelyek részben a már meglévő képzési rendszerre építkeznenek. E körben számba vehető

- a kapcsoló BSc és MSc képzések tananyagának,
- a Pro Bono rendszer⁸,

⁸ <https://probono.uni-nke.hu/>

- a közigazgatási alap- és szakvizsga rendszer,
- a rendészeti alap- és szakvizsga rendszer,
- a rendészeti, illetve honvédelmi igazgatási szaktanfolyamok

védelmi és biztonsági igazgatási ismeretanyaggal való bővítése.

Emellett azonban teljesen új, kialakítandó és akkreditálandó képzési elemekkel is számolni kell, egyik oldalról tematikus tanfolyamok, másik oldalról pedig a Vbö. szerinti védelmi és biztonsági igazgatási szakfeladatok ellátásához szükséges szakirányú továbbképzési szak tekintetében. Ennek új képzésként való akkreditálása kapcsán fontos szem előtt tartani, hogy Vbö. alapján ellátandó védelmi és biztonsági igazgatási feladatrendszer lényegében egy összekötő, szakmailag tehát diszciplínák és ágazatok metszeshalmazában elhelyezkedő funkciót jelent a tág értelemben vett közigazgatás „civil” területei, a hagyományos értelemben vett védelmi és biztonsági ágazatok – tehát a honvédelem, a rendvédelem és a nemzetbiztonsági tevékenységek –, valamint a központi szintű kormányzati döntéshozatal között. Ennek megfelelően ehhez a feladatrendszerhez egy olyan képzési palettát javasolt párosítani, amiben a honvédelem-rendvédelem-nemzetbiztonság hármasa egy panel, melyek mellett jelentős „civil” közigazgatási, közjogi, társadalmi, gazdasági, geopolitikai és biztonságpolitikai ismeretanyag jelenik meg, illetve teljesen önálló – és fajsúlyos – tematikai komponensként a Vbö. szabályanyaga, háttere és alkalmazásának irányai. Egy ilyen képzés tehát jelentős részben az igazgatás hagyományosan „civil” szemléletére építkezik, hogy az innen kinyerhető ismereteket transzformációját segítse a védelmi és biztonsági ágazatok irányába és vissza. Ebből adódóan egy ilyen új képzés önálló akkreditálása és elindítása akkor lehet tartalmilag is újszerű és eredményes, ha az nem a már meglévő és szélesebb körben elérhető honvédelmi vagy rendészeti igazgatási képzések korrigált változataiként vagy ezek bázisán jön létre, hanem tényleges új, a Vbö. összehangoló jellegéhez szükséges „civil”-védelmi-biztonsági szinergiákat biztosító keretekkel párosul. Ez a fajta összekötő, transzformációt segítő jelleg azonban a képzés személyi feltételei terén többlet követelményt jelent, hiszen egyik oldalról feltételezi a védelmi és biztonsági ágazatok elméleti és gyakorlati tapasztalattal egyaránt bíró szakértőinek az oktatóként való részvételét, másrészt hasonló követelményeknek megfelelő „civil” elméleti és gyakorlati szakemberek bevonását igényli, illetve olyan oktató-kutatók részvételét a képzés kialakításában majd az oktatásban, akik mind valamely védelmi és biztonsági ágazat teretpén, mind pedig a „civil” tudományos környezetben megfelelő reputációval vannak jelen. Meglátásom szerint ugyanis ezen kondíciók nélkül egy szakirányú képzés inkább ölténé egy ágazati, esetleg egy-két ágazat közti kooperációra építő állami „belső” képzés akkreditált változatának képét magára, mintsem egy a Vbö. újszerűségéhez szellemében is újként kapcsolódó képzését.

A kötelező képzési elemek közül egyes – nyílt információkra épülő – képzési formáknál mérlegelni lehet – a társadalmi biztonságtudat erősítése érdekében – az önkéntes jelentkezés elvén történő teljesítés biztosítását is.

A második pillér a felsővezetők felkészítését szolgálhatná annak érdekében, hogy a kormányzati kulcspozíciókat betöltő személyek kinevezésükkor vagy azt követően – esetleg időszakos továbbképzéssel – naprakész, rendszerszintű információkat kapjanak a védelmi és biztonsági rendszerről, annak igazgatási és kormányzati működéséről, valamint az azt befolyásoló biztonsági, társadalmi, nemzetközi, technológiai stb. környezet változásairól.

A harmadik pillér az első kettőtől részint függetlenül, de hosszú távon azokat támogatni, fejleszteni hivatott szakértői apparátus kialakítása céljával a védelmi-biztonsági szabályozási

és igazgatási doktori programok kialakítására, illetve magasabb szintű szakértői kurzusok, céltanfolyamok kialakítására irányulna szabadon választható, illetve szervezet általi beiskolázásos rendszerben. Ez a pillér tehát nem kizárólag a tudományos utánpótlás-képzést szolgálná, hanem itt jelennének meg olyan szakértői képzési elemek is, amelyek rendszerszintű működéshez feltétlenül szükségesek, másik oldalról pedig segíthetik a gyakorlati tevékenységek végző szervezetek és az elméleti-elemző szemléletű háttérintézmények és személyi kapacitások mind szélesebb és szélesebb körű, tudás-hálózat elvű összekapcsolását.

C) Tudatosítás: A tudományos kutatói kapacitások kialakítása, intézményesítése és utánpótlás-nevelése, illetőleg az állami szervek személyi állományának strukturált felkészítése mellett kiemelkedő hangsúlyt javasolt fektetni a társadalom védelmi és biztonság tudatosságának erősítésére. Ez egyik oldalról a támogató társadalmi környezet előfeltétele, másik oldalról azonban a hatékony védelmi és biztonsági rendszer működésének alapfeltétele is a társadalmi tényező biztonsági súlyának növekedése miatt. A tudatosítás tehát hasonló fontosságú az állami képességek fejlesztésével, figyelemmel arra, hogy az jelentősen befolyásolja az állam védelmi és biztonsági funkcióinak és szervezeteinek társadalmi támogatottságát és megértettségét, másik oldalról pedig a NATO szinten és a Vb.-ben is kiemelten megjelenő nemzeti ellenállóképesség hazai megerősítését.

E körben a cél a legfontosabb információk társadalmilag befogadható mértékű, mélységű és hangvétellű közlése, ami rendkívül széles cselekvési palettán képzelhető el. Ebből példaként emelhető ki:

- alapvető szintű biztonság tudatosító ismeretanyag beépítése a köz- és felsőoktatás képzési programjaiba;
- a felnövekvő generációknak szóló versenyek, vetélkedők, pályázatok ismétlődő meghirdetése a védelmi és biztonsági témakörökkel és tudatossággal összefüggésben;
- hiteles és kiegyensúlyozott – a kormányzati kommunikációtól elkülönülő – információ portálok létesítése az egyes kulcsterületek vonatkozásában;
- társadalmi szervezetek és egyének számára egyaránt elérhető, forrásokkal párosuló pályázatok kiírása a védelmi és biztonsági tudatosság társadalmi erősítésére a közösségépítő és sport vonatkozásoktól a művészeti megjelenítésen át a kutatási és tudományos ismeretterjesztési tevékenységekig;
- szakmai alapokon álló rendezvények, streaming tartalmak elérhetővé tétele a védelmi és biztonsági vonatkozások körében.

A tudatosítás elkülönült kezelése kapcsán fontos kiemelni, hogy abban egyszerre van szerepe az állami szerveknek, a tudományos kutatóhelyeknek és kutatóknak, illetve a társadalmi szervezeteknek és szereplőknek. Fontos azonban, hogy ezt a pillért el kell különíteni a kormányzati kommunikációtól és döntően szakmai alapokra, a társadalmi és szakmai diskurzust erősítő megközelítésmódra kell építeni annak érdekében, hogy az minél szélesebb körben legyen befogadható a társadalom jelenlegi és jövőbeni generációi számára. Ennek érdekében fontos, hogy a tudatosítás eszköz- és formavilága sokrétű, a megjelenő tudásanyag pedig lépcsőzött, de minden esetben kiegyensúlyozott és túlzásoktól mentes megjelenéssel párosuló legyen. Ahogy ugyanis az első címben megjelenítésre került, a védelmi és biztonsági szemléletmód túlsúlyozása hosszabb távon a társadalmi és politikai dimenzióban épp akkora káros kilengéseket indukálhat, mint az alulreprezentáltság és az abból következő ismerethiány. Ennek megfelelően – ahogy a védelmi és biztonsági hivatásrendek feladatellátásának és általában a tudományos tevékenységeknek, úgy a védelmi és biztonsági

tudatosításnak is – függetlenné kell válnia a plurális demokrácia közpolitikai vitáitól és szakmai alapokon, hiteles és kiegyensúlyozott megközelítéssel kell kifejlődni, ami politikai és társadalmi felelősség egyaránt.

Összegzés

A védelmi és biztonsági relációkat érintő gondolkodás társadalmi kérdés. Jellegét számos különféle szereplő és körülmény együttesen határozza meg. E körben azonban a szereplők azért emelendők ki, mert az ide értendő állami szolgálatban álló személyek és szervezeteik megközelítése, a kapcsolódó tudományos kutatói látásmód és a társadalom tagjainak tudata és ismeretekhez való hozzáférése hosszú távon sajátos viszonyulási sémákat mutathat. Ezek ha úgy tetszik hagyományként, hagyományos megközelítésként értékelhetők, amelyek révén a történelmileg pillanatnyi változások, hullámzások túlzásai kiegyensúlyozhatók, ha és amennyiben ez a társadalmi attitűd a védelem és biztonság viszonylatában támogató jellegű és egyben kiegyensúlyozott.

Ennek a társadalmi viszonyulásnak a kialakításához azonban a szereplők tevőleges részvétele szükséges, megítélésem szerint nagyobb felelősséget telepítve az állami szféra képviselőire és a tudományos világ résztvevőire, mint a társadalmi bázisra. Ennek a tevőlegességnek a 21. századi információs-társadalomban úgy vélem, hogy egy kooperatív és kiegyensúlyozott irányt kell felvennie. E körben az együttműködéseknek mind állami-társadalmi, mind gyakorlati-tudományos, mind pedig az állami szférán belül az ágazati és ágazatközi relációban meg kell erősödni ahhoz, hogy a társadalom védelmi-biztonsági tudata és gondolkodásmódja stabil értékévé és egyben a biztonsági környezetből érkező kihívásokkal szemben is erős alappá válhasson.

Ahhoz, hogy ebbe az irányba tudjuk a védelmi-biztonsági gondolkodást elmozdítani, egyik oldalról kellő önkritikával kell felmérnünk jelenlegi helyzetünket az előzőekben boncolgatott relációk kapcsán. Másik oldalról be kell látnunk, hogy a technológiai robbanás, amely nagyban áthatja a biztonsági környezetet is, nem le- hanem felértékeli az emberi tényező szerepét a nem állami szereplőktől az egyéni és társadalmi dimenzióig terjedően. Ezt legjobban talán a kibertér jelentette kihívások⁹ szemléltetik napjainkban, de a humán faktor fontossága a bűnözéstől, a környezetkárosításon át a hibrid fenyegetésekig és a hagyományos hatalmi versengésig mindenhol kiemelkedő. Ezekből a lépésekből ugyanis szükségképpen következik, hogy a védelmi és biztonsági képességfejlesztés, illetve a hazánkban folyamatban lévő védelmi és biztonsági reform kulcsterületét adja a kutatás-képzés-tudatosítás hármasa.

E körben jelen tanulmány egy lehetséges narratívaként amellettt érvel, hogy a védelem és biztonság összehangolt megvalósítását önálló kutatások tárgyává kell tenni, melyek lényegében a védelmi szektorhoz kapcsolódó tudományos diszciplínák és a „civil” tudományok közti összekötő, szintetizáló szerepet vállalja fel, de ezzel önálló szemléletet és kutatási tárgyat is képvisel. Ehhez az önálló célzott kutatásokon túl intézményi háttér kialakítása javasolt mind

⁹ A téma kapcsán példaként lásd: Mary Aiken: Cybercsapda. Budapest, Harmat – Új ember, 2020.; Kiss Tibor – Parti Katalin – Prazsák Gergő: Cyberdeviancia. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.; Kelemen Roland: Radikalizálás, dezinformálás és tömegpszichózis modern köntösben: a hibrid konfliktus kibertérben. In: Jog Állam Politika 2021/3. szám, 71-85. o.; Kelemen Roland – Németh Richárd: A kibertér alanyai és sebezhetősége. In: Szakmai Szemle 2019/3. szám, 95-118. o.; Christopher Hadnagy: Social Engineering. The Art of Human Hacking. Indianapolis, Wiley Publishing, 2011.; Christopher Hadnagy – Paul Kelly F. – Paul Ekman: Unmasking the Social Engineer: The Human Element of Security. Indianapolis, Wiley Publishing, 2014.

– költségvetési finanszírozás melletti – egyetemi keretben, mind pedig egyesületi-alapítványi viszonylatban. A tanulmány arra is igyekszik rávilágítani, hogy a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásának záloga a tevékenységben és a vele járó gondolkodásmódban rejlő többletigények és –ismeretek beépítése a már meglévő ágazati és hivatásrendi képzésekbe, illetve új és önálló képzések kialakítása, elsődlegesen – de nem kizárólagosan – az állami szféra érintett szereplői számára, szervezeti és feladatköri szintek szerint tagolt módon. Harmadrészt azonban jelen sorok a védelmi és biztonsági tudatosság erősítésére is hangsúlyt kívánnak helyezni, annak fokozását pedig a vonatkozó kutatásokkal és az állami szolgálatban állók képzésével, felkészítésével azonos súlyúként jeleníti meg.

Az előzőekben leírt vitaindító értékelések és javaslatok végső célja azonban nem más, mint konstruktív vita tárgyává tenni a védelmi és biztonsági reform vonatkozásában a humán tényező és ezen belül is a kutatás-képzés-tudatosítás hármásának jelentőségét és ezek jól strukturált felépítésének fontosságát.

Felhasznált irodalom

- [1] Christopher Hadnagy: Social Engineering. The Art of Human Hacking. Indianapolis, Wiley Publishing, 2011.
- [2] Christopher Hadnagy – Paul Kelly F. – Paul Ekman: Unmasking the Social Engineer: The Human Element of Security. Indianapolis, Wiley Publishing, 2014.
- [3] Farkas Ádám: A multidiszciplinaritás helye, szerepe a védelem és biztonság szabályozásának és szervezésének komplex kutatásaiban. In: Közjogi Szemle 2021/4. szám, 22-28. o.
- [4] Farkas Ádám: A történelmi tapasztalat és a tudomány helye, szerepe a 21. századi védelmi és biztonsági gondolkodásban. In: Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/1. szám.
- [5] Farkas Ádám: Kérdések és lehetőségek a védelmi és biztonsági szabályozás kibontakozó reformjának margójára. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Rendészet a rendkívüli helyzetekben – Húsz éves a Szent László napi konferencia. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 2021, 29-37. o.
- [6] Kádár Pál: A különleges jogrendi szabályozás megújítása és a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság. In: Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2020/4. szám, 7-33.o.
- [7] Kádár Pál: A nemzeti ellenállóképesség és a kormányzás folytonossága – rendvédelmi összefüggések. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Rendészet a rendkívüli helyzetekben – Húsz éves a Szent László napi konferencia. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 2021, 19-28. o.
- [8] Kádár Pál: A védelmi-biztonsági szabályozás reformjának egyes kérdései az Alaptörvényen túl. In: Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021/11. szám.
- [9] Kelemen Roland – Németh Richárd: A kibertér alanyai és sebezhetősége. In: Szakmai Szemle 2019/3. szám, 95-118. o.
- [10] Kelemen Roland: Radikalizálás, dezinformálás és tömegpszichózis modern köntösben: a hibrid konfliktus kibertérben. In: Jog Állam Politika 2021/3. szám, 71-85. o.
- [11] Kiss Tibor – Parti Katalin – Prazsák Gergő: Cyberdeviancia. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.
- [12] Manuel Castells: A hálózati társadalom kialakulása. Az Információ kora I. Budapest, Gondolat-Infonia, 2005.
- [13] Manuel Castells: A tudás világa. Budapest, Napvilág Kiadó, 2006.
- [14] Manuel Castells: Az évezred vége. Az információ kora III. Budapest, Gondolat-Infonia, 2006.
- [15] Manuel Castells: Az identitás hatalma. Az információ kora II. Budapest, Gondolat-Infonia, 2006.
- [16] Mary Aiken: Cybercsapda. Budapest, Harmat – Új ember, 2020.
- [17] Till Szabolcs Péter: Az Alaptörvény kilencedik módosítása szerinti intézményrendszer előzetes értékelése a megvalósítási átmeneti idő első évi fejleményei alapján. In: Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021/1. szám.
- [18] Yuval Noah Harari: Homo Deus. A holnap rövid története. Budapest, Animus Kiadó, 2017.
- [19] Yuval Noah Harari: Sapiens. Az emberiség rövid története. Budapest, Animus Kiadó, 2017.